

הרב חנוך ברנמן

הרהורים על הישיבה התיכונית

הצעה ללמודי חול אקסטרניים

בגליון מורשה ד' (חורף תשל"ג) הופיע מאמרו של הרב שמעון גולן על הנושא "תוכן ותכנית לישיבה התיכונית". במאמר נמתחה בקורת על השגי הישיבה התיכונית וכן הוצעו כמה דרכים לתקון המצב.

ברצוני להתייחס למספר נקודות אשר במאמר.

ההצעה המעשית העיקרית היא להעביר את לימודי התיכון למסגרת אקסטרנית, כאשר רוב הזמן יוקדש לחלק הישיבתי, ורק לפני בחינות הבגרות יתקיימו לימודי תוכן מרוכזים. הישיבה תוותר על הכרת משרד החינוך ועל ציוני המגן. לדעת כותב המאמר רוב תלמידי הישיבות התיכוניות נמצאים ברמה אינטלקטואלית גבוהה ואין ספק שהם מסוגלים להשיג את תעודת הבגרות בעצמם תוך כדי לימוד 4 שנים בישיבה. ההצעה נראית לרב גולן מאד קוסמת. לדעתו היא תפתור את רוב בעיות הישיבה התיכונית מבחינת הזמן המוקדש ללימודי קודש, ומבחינת אפשרות לתוכנית מקורית במקצועות תנ"ך, היסטוריה וספרות. ע"כ תוכן הצעתו זו.

ההצעה "המהפכנית" של הרב גולן אינה נראית לי מכמה סיבות.

הצעה בלתי ריאלית

א. עדיין אינני רואה את הרווח של המסגרת האקסטרנית. כלל לא ברור לי שאפשר לגבש תוכנית "מקורית" בתנ"ך ספרות והסטוריה אם נבחנו במבחנים חיצוניים. אדרבה, ידוע שהמסגרת האקסטרנית היא יותר קשוחה ויותר מחייבת, אם נוסף לכך גם את הבחינות המוקדמות שתלמיד אקסטרני חייב בהן הרי ספק אם דרך זו היא קלה יותר או קצרה יותר.

ב. הנחת הרב גולן שרוב תלמידי הישיבות התיכוניות הם ברמה אינטלקטואלית גבוהה ולכן אין ספק שיצליחו בבחינות הבגרות האקסטרניות, הנחה זו נראית לי נאיבית ורחוקה מן המציאות. לדעתי רוב תלמידי הישיבות התיכוניות אינם מסוגלים להצליח בשיטה המוצעת. בודאי שכך הם פני הדברים בישיבות החדשות, ובאזורי הפיתוח. אולם גם במוסדות הותיקים רבים מן התלמידים הם ברמה אינטלקטואלית די בינונית. חלק ניכר מהתלמידים זקוקים לעזרת מורה בשעורים סדירים, ולמסגרת מחייבת וקבועה. בעיקר זקוקים הם למתח הלימודים ומתח הבחינות, ובלא אמצעים אלו אינם מסוגלים לעמוד בשני המישורים — הישיבתי והתיכוני, בהצלחה אם יפעלו בצורה עצמאית ופרטית בלבד.

ידוע לנו, כי ההורים והתלמידים מיחסים חשיבות גדולה לתעודת הבגרות והשיטה האקסטרנית בהחלט רחוקה מלהבטיח זאת לרוב התלמידים. התוצאה תהיה שבצורה כזו נרחיק ממסגרתנו ציבור גדול, ונפסיד גם את החלק התורני שבהינוכו.

תורה עם דרך ארץ

ג. ההצעה של לימודי חול פרטיזניים אינה נראית לי גם מן הבחינה העקרונית. דוגל אני בשיטת תורה עם דרך ארץ. תלמיד שחשקה נפשו בלימוד בישיבה קטנה על טהרת הקודש — אשריו. בעבודתו החינוכית בישיבה תיכונית אנו מעודדים זאת במקרים מסוימים ומפנים תלמידים לישיבות שכולן קודש. ברם, תלמיד רגיל הפונה לישיבה תיכונית ורוצה לרכוש השכלה כללית בצד עיסוקו בתורה — יש ללמדו מקצועות אלו "לכתחילה", תוך כדי שילוב והשלמה ללימודי הקודש, בחינת תורה ודרך ארץ. ניתן להביא דוגמאות רבות לשילוב זה מתחומי הוראת ההיסטוריה כדרך הנכונה, או הוראת מדעי הטבע בצורה שתראה את גדלות הבורא בבריאה וכדומה. אישית שולל אני את השיטה הנהוגה בישיבה תיכונית מסוימת באזור ת"א, אשר מלמדים בה לימודי תיכון, אולם הגישה היא שעוסקים במין דבר טרף ופסול. שצריכים רק לצאת ידי חובה; העיקר להשיג את התעודה ולא חשוב באיזו דרך.

לדעתי, אם אנו כבר מכניסים את לימודי החול לתוך המסגרת ובשילוב לימוד ישיבתי. יש לנצל את הכלים הללו לחינוך, להשלמה ולאחוד החינוך שאנו מקנים לתלמיד ע"י לימודי הקודש. לכן יש ללכת בדרך הארוכה והקשה בנושא זה ואין ללמד לימודי תיכון בדלת האחורית במטרה להשיג את התעודה ותו לא.

עיקר הבעיה: מחסור בכח אדם מתאים

אתיחס גם לדברי הבקורת על הישיבות התיכוניות שבמאמרו של הרב גולן. נכון היא שהישיבות לא השיגו את כל המטרות שציפו מהן. ודאי שאפשר לשפר רבות, ועדיין קיים פער בין הרצוי והמצוי. אולם נדמה שבמאמר הנדון לא אותרו הסימפטומים העיקריים למחלה. הישיבה התיכונית לא תושע אם תשנה את הפרקים הנלמדים בתנ"ך; אם תעביר לימודי התנ"ך לחלק הישיבתי; אם גשנה את הוראת ההלכה; אם גלמד בגמרא "מסכתות הלכתיות" (ברכות, שבת, ביצה, סוכה). ודאי שענינים אלו חשובים ויכולים לתרום להצלחת הישיבה התיכונית, אולם אין בעיות אלו מהוות את השאור שבעיסה.

לדעתי, הבעיה העיקרית בישיבות התיכוניות, היא המחסור בכח אדם מעולה, ומתאים. חסרים אנו עדיין רמ"ם אשר יבינו את עולמו של התלמיד, רמ"ם אשר יתמסרו לתפקידים, רמ"ם אשר תלמידיהם ירצו להזדהות עמם וישאפו לחקותם. מנסיוני כתלמיד לשעבר בישיבה תיכונית יכול אני להעיד על עצמת השפעתו של ר"מ "מוצלח" על התלמיד ועל הכתה. ר"מ הקשור לתלמידיו והמהווה עבורם דוגמא אישית יכול להביא את תלמידיו לידי התעלות בתורה וביר"ש. מאידך, אם הוא חסר תכונות אלו, עלולה להגרם ח"ו נסיגה בשטחים אלו.

לצערנו הרב, ישנם רמ"ם אשר אינם מגיעים לקשר עם תלמידיהם. לעתים רבות נובע "חוסר קונטקט" זה בשל גישתם המבטלת את לימודי התיכון, או בגלל יחס זלזול לערכים

לאומיים כגון מדינה, יום העצמאות וכד'. קימת גם תופעה — אמנם די שולית — של עיסוק בתפקיד לשם פרנסה בלבד...

הגורמים הנ"ל מביאים למתיחות מופרזת בין התלמידים והרמ"ם. נוצרים שני מחנות. והר"מ מאבד מעצמת השפעתו על הכתה. התלמיד רואה לעתים את הר"מ כאילו הוא מצולם אחר ואין לו רצון להזדהות עם רבו.

המחסור בכח אדם מתאים מורגש גם בחלק לימודי התיכון. קשה למצוא מורה טוב היודע את עבודתו ויחד עם זאת בעל יר"ש. אמנם זו בעיה כללית בכל מוסדות החינוך בארץ, אולם היא מקבלת משנה חריפות בישיבות התיכוניות, שם אין מעסיקים נשים בהוראה (המהוות אחוז גבוה בשטח זה). בדרך כלל מחפשים מורים בעלי רקע תורני, הקובעים עתים לתורה ומקפידים על שמירת מצוות. יודעים אנו שמורה טוב, ובעיקר במדעי הטבע, יכול לרכש את לב התלמידים ויש לו השפעה רבה עליהם. לעיתים השפעתו מתחרה בהשפעת ר"מ הכתה. לכן חשוב כל כך למצוא את האדם המתאים.

עובדה היא שאפילו בירושלים קשה למצוא מורים לפי קני מדה אלו. מורה טוב להיסטוריה אשר יעביר את החומר ברוח המתאימה — הוא יקר מפרו. אם כך המצב בירושלים ללא ספק שהוא חמור יותר במקומות אחרים.

אם הישיבות התיכוניות היו מצליחות למלא את השורות באנשים מתאימים ומסורים לתפקידם ודאי שכל מערכת החינוך הזו היתה צועדת צעדים גדולים קדימה.

העדר הכוונה להוראה

וכאן המקום לשאול: מדוע קיים מחסור כזה בכח אדם? הרי הישיבות הגבוהות — מרכז הרב, כרם ביבנה ודומיהן — הוציאו מתוכן בשנים האחרונות עשרות בוגרים אשר יכלו לשמש כרמ"ם מוצלחים. כיו"ב גם בישיבות הותיקות — כתברון, ופוניבז' וכד' — היו בוגרים מתאימים.

כמו כן מאות מבוגרי הישיבות התיכוניות המשיכו את לימודיהם באוניברסיטה וחלקם לאחר מספר שנים של לימוד בישיבות גבוהות. בוגרים אלו יכלו להתאים להוראת לימודי התיכון. ומדוע בכל זאת אין אנו מוצאים את האנשים המתאימים? נדמה לי כי שתי סיבות גרמו למצב הנוכחי.

א. לא קיימת בישיבות הגבוהות תודעה של חשיבות הפניה להוראה. הישיבות הגבוהות והתיכוניות אינן מפנות את הבוגרים לשטח ההוראה. נדמה שע"י הכוונה נכונה וע"י הסברת חשיבות הענין ניתן היה להלהיב יותר את התלמידים ולגרום לכך כי מספר רב יותר של תלמידים יפנו לשטח זה.

ב. הישיבות התיכוניות התפשטו במהירות ובפיזור רב. פעולה זו שהיא אמנם לברכה, ויש ערך רב לכך שבכל ישוב יהיה אי של תורה, אולם פעילות זו הביאה לפיזורו של כח האדם המעולה — שהוא מועט. הדבר גם גרם למיעוט מספר התלמידים הפונים לישיבות תיכוניות מסוימות ולתחרות הקימת לפעמים בין ישיבות תיכוניות לבין עצמן. לדעתי יש לצמצם לעתיד פתיחת ישיבות תיכוניות חדשות, ובמקום זאת לחזק ולבסס את אלו הקיימות.

בנושא זה של השגיי הישיבות התיכוניות יש לדון גם בבעיה קשה וחשובה והיא יחסי הגומלין בין הישיבות התיכוניות ותנועת הנוער. ענין זה מצריך מאמר בפני עצמו ורק אציין כאן של יחסים אלו נודעת חשיבות מרובה על כל תחומי החינוך של הישיבה. נושא זה מטריד ובעייתי יותר מצורתן של מסגרות הלימודים.